

azzal, hogy segítenek elértekteleníteni a szíriai valutát és még nehezebbé teszik a segélyek szállítását. A Dán Nemzetközi Tanulmányok Intézetének (Dansk Institut for Internationale Studier, DIIS) egyik 2013-ban készült tanulmánya szerint Szíria szegényei most „inflációval, magasabb élelmiszer- és üzemanyagárrakkal, behozatali korlátozásokkal és magasabb munkanélküliséggel szembesülnek. [...] A behozatali korlátozások és a kereskedelem akadályozása sok helyi kereskedőt, akik ellátmányt biztosítottak a segélyszervezetek, arra kényszerítettek, hogy beszüntessék működésüket.”

Ígéretesebbek lehetnek azok az erőfeszítések, amelyeknek az a célja, hogy a civil szükségletekhez igazítsák a katonai stratégiát. Egy nemrégiben készült jelentésben Anthony Cordesman amerikai katonai elemző sürgette a „széles körű nemzetközi erőfeszítést a szíriai menekültek támogatására olyan Szírián belüli területeken, ahol mérsékelt lázadó csoportok és civil szervezetek tevékenykedhetnek.” Cordesman javaslata szerint ez megvalósítható lenne egy „polgári-katonai” terven keresztül, amely éppen annyira fontosnak tekinti az olyan programokat, mint pl. az Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Hivatala (USAID) által szervezett élelmiszer-elosztást Szíria egyes részein, mint a lázadók katonai támogatásának.

Miközben lezárják határait azok előtt a szíriai civilek előtt, akik menekülni próbálnak, Szíria szomszédai maguk is egyre inkább belekeverednek a konfliktusba. A menekültekkel ellentétben most mindkét fél harcosai szabadon utazhatnak be és ki a libanoni vagy a török határon át, valamint – a hivatalos korlátozások ellenére – a jordánon vagy az irakin. Észak-Irakban a Kurdisztáni Regionális Kormány megszervezett egy „szíriai pesmergát”, egy több ezer Irakban kiképzett szíriai kurdból álló milíciát, hogy bevessék őket Szíria kurdok lakta régiójában.

Ahogy az erőszak folytatódik, a nemzetközi közösség – és maguk a sírek is – egyre inkább megosztottak az Obama-kormányzat által javasolt Damaszkusz elleni légitámadásokat illetően. Számos menekült kérdezte, hogy miért nem tesz többet az Egyesült Államok. Sokan egy repülési tilalmi övezet kijelölését követelték, míg mások azzal érveltek, hogy már túl késő ahhoz, hogy az Egyesült Államok belépjen egy olyan konfliktus-

ba, amelyet már rég [a szír kormánnyal szemben álló oldalon harcoló] erőszakos milíciák uralnak, melyek közül sokat olyan külföldi hatalmak finanszíroznak, mint Irán, Oroszország, Szaúd-Arábia és Katar. Szeptember 9-én Navi Pillay, az ENSZ emberi jogi főbiztosa azt mondta, hogy „a felháborító helyzet nemzetközi fellépésért kiált, de a katonai válasz vagy a fegyverszállítások folytatása azzal a kockázattal jár, hogy regionális futótűz idéz elő, ami valószínűleg sokkal több halálhoz és még nagyobb szenvedéshez vezetne.” Ebben a vitában azonban nagyrészt figyelmen kívül hagyják azt a döntő kérdést, hogy vajon visszatérhet-e otthonába – és ha igen, mikor – az a több millió szíriai, aki eddig elmenekült. Néhány nemzetközi tisztviselő már javasolta, hogy kössenek egy hivatalos tűzszünetet, amelyet egy átmeneti kormány vagy igazgatás létrehozása követne, és ha ez sikeres, az lehetővé tenné a szíriaiak biztonságos visszatérését legalább az ország bizonyos részeibe. Azok közül azonban, akikkel beszélünk, sokan kétségeiknek adtak hangot azt illetően, hogy azt a Szíriát, amit ismertek, valaha is újjá lehet-e építeni...

2013. szeptember 12.

A szerzőknek a jelen cikk megírásához Jordániában, Libanonban, Törökországban és Irakban folytatott kutatómunkáját a Pulitzer Center on Crisis Reporting támogatta.

(The New York Review of Books)

Nicholas Lemann

A New Deal árnyékos oldala

Ira Katznelson: Fear Itself: The New Deal and the Origins of Our Time (Liveright, 2013, 706 oldal) című könyvének bemutatása

A New Deal a liberális politikai hatalom tetőpontja volt az amerikai történelemben. A gazdasági válság leküzdésére meghirdetett program

végül egész kedvező eredménnyel zárult, hiszen Amerika legyőzte a nagy gazdasági világválságot és szövetségesei oldalán győztesen került ki a második világháborúból is. A New Dealt ezért általában felemelő, inspiráló történetként mutatják be – kivéve a konzervatívokat, akik helytelenítik a központi kormányzat és az adózás bővítését az 1930-as és 1940-es években. Nos, Ira Katznelson nem egy ilyen történetet mutat be. Hosszú, tudományos alapossággal megírt könyvének egészét előnti a Roosevelt- és Truman-évek alatti tiszta terrornak ugyanaz az érzése, ami áthatja például Philip Roth *Összeesküvés Amerika ellen (The Plot Against America, 2004)* című regényét is. Nemcsak arról vagyunk hajlamosak megfeledkezni, hogy mennyire veszélyes volt a helyzet az egész világban a New Deal idején, hanem arról is, hogy milyen tapinthatóak voltak azok az eredmények, amelyek sokkal rosszabbak voltak annál, amit mi itt, Amerikában kaptunk.

Egy másik különbség a *Fear Itself* és a New Deal történetét bemutató eddigi munkák legtöbbje között az, hogy Katznelson politológusként gondolkodik. Ez azt jelenti, hogy bár az elnökök személyén keresztül határozza meg a tárgyalt időszakot – azt a húsz évet, amit Franklin Roosevelt és Harry Truman elnökként a Fehér Házban töltött – Roosevelt és Truman maguk távoli, szinte szellemeszerű alakok maradnak. A két elnök nem elsődleges meghatározója a kormányzás irányvonalának, és Katznelson nem érdeklik sem személyes tulajdonságaik, sem vezetési módszereik. Ehelyett a hangsúly a kongresszuson és a kormányzati szerveken, illetve tágabb értelemben véve a politikai rendszereken, a szavazáson és az érdekcsoportokon van.

Katznelson azzal kezd, hogy a New Deal globalis környezetbe helyezi. A súlyos gazdasági világválság egzisztenciális fenyegetést jelentett a liberális demokrácia számára mindenütt a világon, mind magára az eszmére nézve, mind pedig a valóságban. Válaszul ugyanarra a gazdasági válságra, amellyel az Egyesült Államok szembesült, Németország a nemzeti szocializmus, Olaszország pedig a fasiszmus felé fordult, miközben a Szovjetunióban már létezett a kommunizmus egy formája, amelyben a szándékosan szemellenzöt hordókon kívül egyetlen

liberális sem tudott hinni. Roosevelt elnök első négy éve alatt ezek az alternatív rendszerek nagyon közel jártak ahhoz, hogy erővel rákényszerítsék magukat sok más országra.

Még az sem volt teljesen magától értetődő és világos, hogy a demokrácia nálunk, az Egyesült Államokban túléli a válságot. George Kennan titokban már úgy gondolta, hogy az Egyesült Államok is „tekintélyuralmi állammá” válik. Amikor egy hónappal beiktatása előtt Walter Lippmann meglátogatta Rooseveltet, azt mondta a leendő elnöknek, hogy „lehet, hogy nem lesz más választása, mint hogy diktatórikus eszközökkel kormányozzon.” Számos prominens személyiség még nyilvánosan is dicsérte azokat az antidemokratikus alternatív politikai rendszereket, amelyek Európában megjelentek, különösen az olasz fasiszmust. Egy ismert New Deal tisztviselő például kifüggesztette Benito Mussolini portréját az irodája falára; Nicholas Murray Butler, a Columbia Egyetem rektora pedig azt mondta az elsőéves hallgatóknak, hogy a diktatúrák jelenleg a vezetők jobb osztályát termelik ki magukból, mint a demokráciák.

Amikor Italo Balbo, az olasz légiközlekedési miniszter 1933-ban körbeutazta az Egyesült Államokat, az amerikaiak hősként fogadták. Egy chicagói szállodában megrendezett nagyszabású díszvacsorán, írja Katznelson, „sokan emelkedtek, hogy fasiszta tisztelgéssel üdvözljék a bálterembe belépő Balbót és társait.” Még a háború után sem tartották kizáró oknak, hogy a nürnbergi háborús bűnösök perében az az Iola Nikicsenko legyen a szovjet bíró, aki néhány évvel korábban olyan sztálini jogtíráásokban elnökölt, mint az 1937-es moszkvai koncepció perek.

Katznelson azt akarja, hogy megértsük, mennyire nem volt garantált a New Deal végeredménye. Továbbá – mivel nem volt valódi átmenet, ami elválasztotta volna a gazdasági válságot a második világháborútól, illetve a háborút a nukleáris pusztítással fenyegető hidegháborútól – azt állítja, hogy az országos félelem, ami Roosevelttel hivatalba lépését kísérte, nem csökkent sokat az elkövetkező húsz évben sem. A New Dealre, írja, „a liberális demokrácia teljesítőképességével és sorsával kapcsolatos szüntelen bizonytalanság légkörében” került sor. Ez egy nagyon sötét kép arról az időszakról, egy olyan kép, amelynek

egyben sikerül közvetítenie azt is, hogy milyen mélységesen hálásnak kell lennünk azért, hogy a dolgok nem alakultak rosszabbul – ami könnyen megtörténhetett volna.

Katznelson számára egy demokrácia központi intézménye a nemzeti törvényhozás, így a demokrácia erejének próbája az, hogy a végrehajtó hatalom magához tudja-e ragadni a törvényhozás joghatóságát. Ami az olasz, a német és a szovjet rendszerben közös volt, az a törvényhozó hatalom teljes eltörlése, méghozzá (legalábbis kezdetben) minden valódi nyilvános tiltakozás nélkül. Bár Rooseveltt és Truman következetesen igyekezett a törvényhozásról a végrehajtó hatalomra ruházni a hatalmat, az Egyesült Államok soha nem merészkedett még csak a közelébe sem annak, hogy permanensen csökkenjen a kongresszus szerepe. Ez pedig, ahogy Katznelson írja, „jelentős, akár rendkívülinek is nevezhető eredmény” volt.

Mivel sokkal intenzívebben összpontosít a kongresszusra, mint a New Deal történetéről írt nem szakmai olvasóközönségnek szóló munkák, ez természetesen arra vezeti Katznelson, hogy egyidejűleg összpontosítson arra az alapvető szerepre is, amit a Dél játszott a New Deal politikáinak alakításában. Aki valaha is tanult amerikai történelmet, tisztában van azzal, hogy a Dél lényeges része volt a Demokrata Párt koalíciójának a New Deal idején, és hogy a vizsgált időszakban a déli államokban fenntartották a faji elkülönítési Jim Crow-rendszert.⁵ A New Deal két nagy fausti alkut kötött olyan szövetségesekkel, akiket Katznelson habozás nélkül gonoszoknak nevezne – az egyiket Sztálinnal, a másikat a Jim Crow-i Déllel –, és ezek a szövetségesek alakítják a New Dealről alkotott elképzelését. És nem csupán arról van szó, hogy a New Deal inkább elfordította a tekintetét és nem látta meg ezeknek a rendszereknek a szörnyűségeit, hanem arról is, hogy az új politikai rendszert, amit az Egyesült Államok kidolgozott ebben az időszokban, mélyen alakították ezek a kellemetlen szövetségek.

5 Jim Crow: eredetileg a fekete bőréket megfestítő színpadi figura, akit egy fehér (Jim Crow szerepét feketére festett arccal játszó) színész, Thomas D. Rice keltett életre 1832-ben. Jim Crow-törvények alatt az Egyesült Államok déli államaiban 1876 és 1965 között érvényben levő faji szegregációs törvényeket értjük.

A Dél, természetesen, a polgárháború és az azt követő rekonstrukció miatt demokrata volt. A politikai alku révén, amivel 1877-ben a rekonstrukció véget ért, a republikánusok megkapták a Fehér Házat (Rutherford B. Hayes lett az elnök), a demokraták pedig elérték, hogy a szövetségi csapatokat kivonják a déli államokból. Ez egyben azt is jelentette, hogy az afro-amerikaiak polgárjogait és szavazati jogát biztosító tizennegyedik és tizenötödik Alkotmánymódosítást már nem tartatják be ezekben az államokban, mivel a rekonstrukció ideje alatt is csak a szövetségi csapatok jelenlétének köszönhetően voltak érvényesíthetők. A Dél olyannyira mélységesen hálás volt ezért, hogy lényegében hű maradt a Demokrata Párthoz mindaddig, amíg a demokraták meg nem változtatták a korábbi elgondolásukat és jóváhagyták az 1960-as évek polgárjogi törvényeit. Ezzel szemben a New Deal kezdetén – és ugyanezen okokból – a legtöbb fekete szavazó (akik szükségképpen a déli államokon kívül éltek) még mindig lojálisan a republikánus jelöltekre szavazott.

Katznelson emlékeztet bennünket, hogy a könyvében tárgyalt időszak jelentős szakaszaiban – beleértve az elejét is – a Demokrata Párt nem volt képes arra, hogy a Dél nélkül győzelmet arasson az elnökválasztáson (ugyanaz igaz ma a Republikánus Pártra). Az 1932-es választásokon a déli államokon kívüli demokratapárti kongresszusi jelöltek együttesen csak a szavazatok 40%-át szerezték meg, a déli államokban indulók viszont a 86%-át. Amikor Rooseveltt hivatalba lépett, a kongresszusi bizottságok elnökeinek több mint fele déli képviselő volt.

Katznelson arra is emlékeztet bennünket, hogy a déli államokban a fehérek és feketék többsége lényegében nem tudott élni a szavazati jogával a szavazási adók miatt. A választásokon való részvételi arány megdöbbentően alacsony volt a déli államokban – Georgia, Mississippi, Alabama és Dél-Karolina államokban például a szavazásra jogosult (azaz főleg fehér) állampolgárok kevesebb mint 20%-a adta le a voksát a döntő jelentőségű 1940-es elnökválasztáson. Az 1938-as időközi választásokon a több mint kétfélmillió lakossal rendelkező Mississippi államban csak 35.000 szavazó volt. Nagyon hosszú ideje szolgáló déli politikusok egy szorosan összetartó csoportja, akik számára a Jim Crow-rendszer fenntartása feltétlenül szükséges

volt, arra használta a kongresszusi rangelsőségi rendszert, hogy egy működő vétőjogot tartsanak fenn a New Deal összes politikája felett.

Szűkebb értelemben véve a Dél arra használta a hatalmát, hogy de facto regionális kivételeket biztosítson számos New Deal politika alól, akár azzal, hogy kivonta a hatályuk alól a háztartási alkalmazottakat és mezőgazdasági munkásokat (vagyis a feketéket), vagy azáltal, hogy a felettük gyakorolt adminisztratív és politikai ellenőrzést az államok kormányainak kezébe adta. Hogy a legnyilvánvalóbb példát említsük, a társadalombiztosítási rendszert megteremtő 1935-ös törvény mindkét fentebb említett jellegzetességgel rendelkezett. Tágabb értelemben véve, érvel Katznelson, épp a Dél volt az, amely lezárta annak a lehetőségét, hogy a New Deal még inkább baloldali irányba tolódjon el. A New Deal végül nagyrészt megvalósította egy sor célját – egy amerikai jóléti állam megteremtését, beleértve a nyugdíjbiztosítást és egy erős szakszervezeti mozgalmat –, de még a közelében sem járt annak, hogy számos más célt elérjen, amelyek már magukban foglalták volna (demokratikus folyamatok révén) egy központibb tervezésű gazdaság megteremtését; egy olyan (terv)gazdaságét, amely már létezett az ország antidemokratikus (és nyilvánvalóan sikeres) versenytársaiban az 1930-as és 1940-es években.

Nem arról volt szó, állítja Katznelson, hogy Roosevelt meggondolta volna magát, vagy hogy így reagált arra, hogy a Legfelsőbb Bíróság 1935-ben alkotmányellenesnek minősítette a National Recovery Administration létrehozását, azaz az elnök első jelentős lépését a tervgazdaság irányába. Nemzeti konszenzus sem volt a központi tervezéssel kapcsolatban. Ez az időszak egész egyszerűen túl kaotikus volt ahhoz, hogy akár egyikről, akár másiktól szó lehessen. A kongresszus volt az, ami megakadályozta a nemzeti gazdasági tervezést, még hozzá olyan okokból, amelyeknek a déli blokknak a faji rend fenntartásával kapcsolatos aggodalmaihoz kapcsolódtak. A Dél Katznelson nézete szerint hajlandó volt arra, hogy egészen addig haladjon balra gazdasági kérdésekben, amíg ez nem veszélyezteti a szegregációt. Amikor kezdett úgy tűnni, hogy a gazdaságpolitika és a faji kérdés összefonódik, a Dél nem támogatta tovább a gazdaságpolitikai elképzeléseket, és ez egyben

meghatározta a New Deal baloldali határát is.

A fordulópont, írja Katznelson, az 1938-as méltányos munkautgyi normákról szóló törvény (Fair Labor Standards Act, FLSA) volt, ami megállapította a szövetségi minimálbért és „a New Deal radikális lendületének utolsó jogalkotási győzelme” volt. Bár a törvény legkorábbi változatát egy déli szenátor, az alabamai Hugo Black (a Legfelsőbb Bíróság későbbi bírója) dolgozta ki, 1937-re a Dél támogatása a munkakörülményeket érintő szövetségi jogszabályok iránt kezdett összeomlani, mert a déli kongresszusi képviselők már nem voltak annyira biztosak abban, hogy szükség esetén bármilyen törvényt módosíthatnak, és így a rendszerük nem kerül azok hatálya alá. Növekedett a szakszervezetek országos politikai hatalma, amelyek érdekeltek voltak abban, hogy feketéket éppúgy alkalmazzanak, mint fehéreket, az északi városokban pedig a Demokrata Párton belül már volt egy külön (bár kis létszámú) fekete választói csoport is. Mivel a Délnek hirtelen (bár, ahogy később kiderült, tartósan) kétségei támadtak, a FLSA-t alig tudták elfogadtatni, és akkor is csak egy nagyon hosszú törvényhozási küzdelem után.

Ahogy a Dél elfordult a Roosevelttel való szolidaritástól a belügyi kérdések terén, úgy fordult Roosevelttel szembe a közelgő II. világháború felé. Ezen a téren viszont, ahogy Katznelson elmondja, a Dél teljesen támogató volt, sokkal inkább, mint az ország többi része. A domináns csoport a Republikánus Pártban akkoriban izolacionista volt, és amint arra Katznelson emlékeztet bennünket, a Demokrata Párt északi, urbánus szárnyában sok olasz-amerikai, német-amerikai, valamint ír-amerikai volt, akik szintén szkeptikusak voltak a háborúba való belépést illetően.

A Dél mindig is harciasabb volt, mint az ország egésze, érthető tehát, hogy miért támogatta a háborúba való belépést. Az viszont nem teljesen világos, hogy miért volt a Dél annyira militánsan anti-náci. Adolf Hitler nagy rajongója volt az *Elfűjta a szélnek*, és számos prominens náci vezető úgy gondolta, hogy a Dél szimpatikusnak találná faji nézeteiket – de nem így történt. A Pearl Harbor elleni japán támadás előtti döntő lépések, amelyek olyan felkészültté tették az Egyesült Államokat a háborúra – beleértve a

katonai kiadások nagyarányú növelését, Nagy-Britannia hadianyaggal történő támogatását és a sorkatonaság létrehozását – mind lehetetlenek lettek volna a déliek lelkes támogatása nélkül a kongresszusban. Cserébe a Dél kapott néhány biztosítékot arra, hogy az Egyesült Államok militarizálása oly módon fog lezajlani, hogy az nem fenyegeti a Jim Crow-rendszert (például fenntartják a szegregált egységeket a hadseregben).

Mint minden, a *Fear Itself*-ben bemutatott pozitív eredmény esetében, az Egyesült Államok megfizette az izolacionizmustól való elfordulás árát. Ez az ár a nemzetbiztonsági állam elfogadása volt, amely titokban a demokratikus politika szokásos határain kívül működhetett. Rooseveltnél országos szükségállapotot hirdetett, ami már hat hónappal a Pearl Harbor elleni támadás előtt rendkívüli hatalmat biztosított neki. Ebből következett a szövetségi alkalmazottak hűségesküje, az Egyesült Államokban élő japánok internálási programja, illetve egy hatalmas, túlságosan agresszív FBI megfigyelési program, amelyben olyan embereket figyeltek meg (köztük, kizárólag faji alapon, afroamerikaiakat), akiket az égvilágon semmivel sem gyanúsítottak. A program részét képezte egy 70.000 polgári informátorból álló hálózat létrehozása is.

Az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottságot egy déli politikus, a texasi John Nance Garner hozta létre, és az ugyancsak texasi Martin Dies volt az első elnöke. Az Alien Registration Act, vagyis a külföldiek nyilvántartásáról szóló törvény, amelynek keretében ötmillió embert vettek nyilvántartásba és közülük közel egymilliót korlátozott jogokkal rendelkező „ellenséges idegennek” minősítettek, a virginiai Howard Smith munkája volt. Ez a fajta fordulat a szövetségi kormányzásban rendszeresen visszatérő eleme Washingtonnak az ország életében játszott szerepének. Most például a PRISM (Planning Tool for Resource Integration, Synchronization, and Management) nevű elektronikus megfigyelési program és hasonló tevékenységek formájában tért vissza, amelyet még George W. Bush indított el és Barack Obama hivatalba lépését követően is folytatódott.

A háború miatt a központi gazdasági tervezés felé való fordulás, amit az ország az 1930-as években még visszautasított, az 1940-es években szinte egyik napról a másikra megtörtént – nem a

törvényhozás, hanem a végrehajtó hatalom döntésének eredményeként. A szövetségi kormány mérete tízszeresére nőtt, ellenőrzést gyakorolt a béreke és az árak felett, és nagy mértékben részt vett a legtöbb amerikai iparág tevékenységének tervezésben. Ahogy Katznelson fogalmaz, „az ország megtanult úgy cselekedni, mintha egy nagy, egységes vezetésű vállalat lenne.” A II. világháború bebizonyította, hogy az Egyesült Államok sikeresen versenyezhet a nem demokratikus országokkal, de azon az áron, hogy maga is lényegesen kevésbé demokratikussá válik.

Ahogy azt a nagy gazdasági világválság és Rooseveltnél felemelkedése is tette, a háború vége lehetőséget nyújtott az amerikai politikai rend átalakítására. Katznelson a Délt ennek a folyamatnak a középpontjába helyezi. Nőtt a Dél befolyása a kongresszusban, mert a republikánus sikerek az 1942-es és 1946-os választásokon növelték a demokrata képviselők között a déliek számát.

Rooseveltnél és Trumannál a háború vezetésére irányuló döntéseiken keresztül szinte elkerülhetetlené tették a hidegháború gyors kialakulását. Rooseveltnél szövetséget kötött egy totalitárius állammal, majd hagyta, hogy az hozza a legnagyobb emberáldozatot a háborúban: a II. világháborúban elesett szovjet katonák száma több mint hússzorosa volt az elesett amerikaiakénak. Ez pedig azt is jelentette, hogy mire a háború véget ért, már a szovjetek irányították egész Kelet-Európát, és nem szándékoztak lemondani róla. Amikor Truman úgy döntött, hogy a két atombombát ledobják Japánra, ezzel biztosította, hogy évtizedeken át – ha ugyan nem örökre – egy szorongató terror hassa át a nemzetközi kapcsolatokat.

Minden, amire a hidegháborúhoz szükség volt, a kormányzat állandó és jelentős részévé vált, ami valószínűleg védett a demokrácia rendes jogalkotási eljárásától. Hogy Susan Rice korábbi amerikai ENSZ-nagykövet 2013 júniusában „csak” nemzetbiztonsági tanácsadó lett és nem külügyminiszter, annak az az (egyik) oka, hogy a Nemzetbiztonsági Tanácsot a háború után úgy hozták létre, hogy kívül essen a kongresszus felügyeleti körén, így Rice kinevezéséhez nem volt szükség megerősítő bizottsági meghallgatásra.

Ugyanebből az időszakból származik a CIA, a

Védelmi Minisztérium (és székháza, a Pentagon), az önálló haderőnemmé vált Légierő (Air Force) és annak a nukleáris hadviselésre szentelt agresszív ága, a Stratégiai Légi Parancsnokság (Strategic Air Command, SAC). A II. világháború végével meredeken csökkentek a védelmi kiadások és az állandó hadsereg mérete, de hamarosan ismét szárnyalni kezdtek és szárnyalnak azóta is. Az a fajta tervezési folyamat lett az általános, amelyben a kormány együttműködik az üzleti élettel – amit Katznelson „korporatívnak” nevez – a katonai és védelmi ügyekben. A hadsereg meghatározó finanszírozójává vált a tudományos kutatásnak, beleértve a magánegyetemeteket is. Mindezek a változások hozzájárultak ahhoz, hogy az Egyesült Államok azzá vált, amit Katznelson „keresztes államnak” és „állandó háborús gazdaságnak” nevez. És mindezt lelkesen támogatta egy olyan kongresszus (különösen azok a bizottságok, amelyek a katonai ügyeket felügyelik), amelyet a déli képviselők uraltak.

Belföldön a folyamat ellenkező irányú volt: az Egyesült Államok, ami egy, a nyugat-európaihoz hasonló szociáldemokrata rendszert hozhatott volna létre, ehelyett visszalépett. A két jogszabály, amely kijelöli a New Deal magasságából a háború utáni rendre való áttérés határait, az 1935-ös Wagner-törvény és az 1947-es Taft–Hartley (szakszervezet-ellenes) törvény. Mindkettő bírta a Dél kulcsfontosságú támogatását, és Katznelson annak tulajdonítja az egyikről a másikra való váltást, hogy a Dél egyre idegesebb volt amiatt, hogy képes-e fenntartani a faji rendet. „A déli törvényhozók számára a munkaerő egyenlővé vált a fajjal”, írja Katznelson, és déli támogatói számára a Taft–Hartley törvény a „Jim Crow-rendszer biztonságának diadalá” volt.

A munkaerő-politikában megfigyelhető váltással egyformán fontos volt, érvel Katznelson, az az elképzelés, hogy a kormány gazdaságirányítói tevékenységének inkább az adózásra és a kormányzati kiadásokra kell összpontosítani, és nem a gazdasági tervezésre. 1939-ben a kongresszus létrehozta a Nemzeti Erőforrás Tervezési Testületet (National Resources Planning Board) és a Költségvetési Irodát (Bureau of the Budget). A háború után az előbbi megszüntették, az utóbbi viszont fontos hivatallá vált és napjainkban

Gazdálkodási és Költségvetési Hivatal (Office of Management and Budget) néven ismerjük. Az ügynökségeket, amelyek nagyobb beleszólást biztosíthattak volna a központi kormányzatnak a gazdaságirányításba, a Dél – faji okokból – megakadályozta abban, hogy ezt megtegyék. Az Egyesült Államok Foglalkoztatási Szolgálatát (United States Employment Service) kivonták a Munkaügyi Minisztérium felügyelete alól és egyfajta helyi irányítás alá helyezték, amit a Dél mindig is kívánatosnak tartott. A déli irodák aztán rutinszerűen úgy hirdették meg az állásokat, hogy azokat csak fehérek vagy csak feketék tölthetik be.

A Méltányos Foglalkoztatási Gyakorlatok Bizottságát (Fair Employment Practices Commission), amit Rooseveltnél elnök 1941-ben hozott létre (apró előfutáraként a szövetségi kormány elkötelezettségének a polgárjogok iránt) a háború után – Truman akarata ellenére – megszüntette a kongresszus, mert a Dél rendkívül rossz szemmel nézte a bizottság tevékenységét. Katznelson emlékeztet bennünket arra, hogy a Dél szerepe a Demokrata Pártban továbbra is annyira fontos maradt, hogy Adlai Stevenson alelnökjelöltje az 1952-es és 1956-os elnökválasztásokon is déli szenátor volt – az első rendíthetetlenül szegregáló, a második már kevésbé.

A politológusok arra használják a „pluralista” szót, hogy egy olyan rendszert írjanak le vele, amelyben a különböző érdekcsoportok szüntelenül versenyeznek az előnyért, és nincs átfogó, meghatározó fogalom a közérdekre. A nyertes fél előjoga, hogy meghatározza a közérdeket, a rendszer erkölcsi elkötelezettsége pedig az eljárásához kötődik, nem az eredményekhez. A New Deal végterméke, érvel Katznelson, egy pluralista, „eljárás” állam volt a belügyek tekintetében, és egy sokkal kiterjedtebb és kevésbé demokratikus állam – korporatív, elkötelezett a tervezés iránt a „nemzet érdekében” – a katonai ügyekben. Ez gyakorlatilag a liberálisok rémálma (és azt is bizonyítja, hogy az ember nem lehet biztos abban, hogy az érdekcsoportok befolyásának csökkentése a politikában szükségképpen kellemes eredményekkel jár).

Ira Katznelson, aki kollégám a Columbia Egyetemen, figyelemre méltó dolgot visz véghez a *Fear Itself*-ben azzal, hogy egy nagyszabá-

sú, rendkívül részletes csoportképet fest a New Dealről, egy frissnek és szokatlannak tűnő képet. A könyv sikere részben annak köszönhető, hogy ragaszkodik ahhoz, hogy arra az anyagra összpontosítson, amely kívül esik a szokásos New Deal narratívák határain. Ahelyett hogy úgy tekintene a New Dealre, mint olyasvalamire, ami – mint minden politika – egy sor kompromisszumot foglal magába, Katznelson egy nagy teljesítményt tár elénk, az amerikai demokrácia megőrzését, amit a sztálini Szovjetunióval és a polgárjogi korszak előtti amerikai Déllal kötött mélyen korrumpáló szövetség révén lehetett elérni.

Philip Roth fentebb már említett *Összeesküvés Amerika ellen* című regényében a borzalmak sorának csúcspontja az, hogy a zsidó származású Rothcsaládot arra utasítják, hogy a New Jersey állambeli Newarkból költözzenek át Kentuckyba, ahol a család egyik tagja bármelyik pillanatban eltűnhet. A Déltől való rettegéshez hasonló érzés hatja át a *Fear Itself* című könyvet. Katznelson teljesítményének iróniája az, hogy – részben – egy saját fausti alku révén jön létre: a New Deal sokkal összetettebbé és érdekesebbé tette azzal, hogy túlságosan is leegyszerűsítette az egyik meghatározó szereplőjét.

Pontosabban szólva az, hogy Katznelson úgy bánik a fajjal, mint ütökártyával a Dél politikájában – bár ez általában véve indokolt – arra kényszeríti a szerzőt, hogy úgy kezelje a Dél nézeteit a gazdasági kérdésekről, mintha sokkal kevésbé lettek volna belsőleg vitatottak és sokkal baloldalibbak lettek volna annál, mint valójában. A faj mindennél fontosabb lehetett a Dél számára, de még mindig lett volna – és volt is – hely a nézetkülönbségeknek azokkal a gazdasági és egyéb kérdésekkel kapcsolatban, amelyeknek tartós regionális és országos hatásuk volt.

1965. március 25-én, amikor a Selma–Montgomery menet végén Martin Luther King beszélt tartott Alabama állam Capitoliumának lépcsőin – egy drámaibb polgárjogi pillanatban, és egy jobb beszédet, mint a híres „Van egy álmon” („I Have a Dream”) kezdetű, amit az 1963-as washingtoni menet végén tartott – a pódiumon töltött idejének jelentős részét annak szentelte, hogy összefoglalja C. Vann Woodward történetész gazdasági stratégiákról írt munkáját.

Fontos szellemi esemény volt, amikor a Dél

kiemelkedő tudósokat kezdett termelni – mint például Woodwardot (aki 1908-ban született az Arkansas állambeli Vanndale-ben) és a politológus V. O. Keyt (aki a Texas állambeli Austinban született ugyanebben az évben) –, akik nem voltak arra hajlandók, hogy úgy ünnepeljék a Jim Crow-rendszert, mint elődeik tették Woodrow Wilsonig visszamenőleg. Woodward és Key New Deal párti gazdasági populisták voltak, akik a Dél egy alternatív történelmét írták meg, amelyben a rasszizmus, nem elkerülhetetlen szabályozó tényező a déli politikában, hanem gazdag fehér konzervatívok eszköze arra, hogy megakadályozza a szegény többséget (fehéreket és feketéket), hogy összefogjanak és együttesen követeljék a gazdasági igazságosságot. King Montgomery-ben elhangzott beszédéből idézve:

„A faji megkülönböztetés, mint életmód, nem mint a fajok közötti gyűlölet természetes következménye született meg közvetlenül a polgárháború után. Akkoriban nem voltak a fajokat szegregáló törvények. És ahogy arra a neves történész, C. Vann Woodward világosan rámutat a Jim Crow különös pályafutása (The Strange Career of Jim Crow) című könyvében, a fajok szegregációja valójában egy politikai cselekedés volt, amelyet a feltörekvő bourbon [reakciós] érdekek alkalmaztak a Délen, hogy a déli tömegek megosztottak maradjanak és a déli munkaerő legyen a legolcsóbb az országban.

Egyszerű dolog volt elérni, hogy a polgárháborút követő években a szegény fehér tömegek továbbra is jóformán éhbéért dolgozzanak. Mert ha az ültetvényen vagy a malomban dolgozó szegény fehér munkás elégedetlen volt az alacsony bérekkel, elég volt ha az ültetvényes vagy a malom tulajdonosa megfenyegette azzal, hogy kirúgja és egy volt néger rabszolgát vesz fel a helyére, akinek aztán még kevesebbet fizet. Így a déli bérszínvonalat szinte elviselhetetlenül alacsonyan tudták tartani.”

Nehéz elképzelni olyan tudományos munkát, aminek több közvetlen és azonnali politikai következménye lett volna, mint Woodward könyvének, amely a huszadik század közepén vázolta fel a déli történelem egy olyan változatát, amelyben a Jim Crow-rendszer a múltban elkerülhető lett volna,

és így reverzibilis volt a jelenben. Alig néhány hónappal King beszéde után a kongresszus elfogadta a választójogi törvényt (Voting Rights Act), és a liberális demokrácia felismerhető, ámbár tökéletlen formában megérkezett a Délre.

Ma Woodward nézete a déli történelemről túl derülátónak tűnik. A gazdaságilag populista csoport, amiről Woodward hitte, hogy a rekonstrukció után dominánssá válhatott volna, utólag visszatekintve haloványnek tűnik annak az időnek a fehér rasszizmusához képest. (Sokkal több feketét ölték meg az 1860-as évek végén és az 1870-es évek elején azok a fehér terroristák, akik megpróbálták visszafordítani a folyamatot, mint ahányat valaha is meglincseltek.)

Mégha Katznelsonnak lényegében igaza is van, az már meglehetősen szabad értelmezés, hogy úgy mutatja be a déli bourbonokat (mint a virginiai Harry Byrd vagy a Mississippi állambeli James Eastland) és a bankgyűlölő populistákat (mint a texasi Wright Patman vagy a Mississippi állambeli Theodore Bilbo), hogy azok politikai tekintetben nem különböztek lényegesen egymástól. Ezzel túlságosan is csökkenti az üzlet-orientált „Új Dél” konzervatívok fontosságát, akik a New Deal idején végig aktívak voltak és utána dominánssá váltak, és akik hajlottak arra, hogy egy kicsit kevésbé szélsőségesek legyenek faji kérdésekben (különösen akkor, amikor úgy érezték, hogy ezzel gazdasági haszon járna együtt), a nem faji jellegű belpolitikai kérdésekben pedig mindennek lehetett volna nevezni őket, csak radikálisnak nem.

Azoknak az emberek például, akik megteremtették a Dél ruha- és a bútortiparát, volt okuk arra, hogy szakszervezet-ellenesek legyenek; olyan okok, amelyek sokkal közvetlenebbek voltak számukra, mint a félelem attól, hogy a szakszervezetesítés aláássa faji rendszert. Alacsonyabb bért akartak fizetni, mint északi versenytársaik. Amikor Katznelson azt írja (miközben elmagyarázza, hogy miért ellenezte a Dél a szakszervezetpárti jogszabályokat az 1940-es években), hogy a szakszervezetek erősödése „azzal fenyegetett, hogy az ültetvényesek képtelenné válnak arra, hogy megtartsák a rosszul fizetett mezőgazdasági munkásokat,” nem veszi figyelembe a Dél alapvető váltását, ami akkor már javában folyamatban volt – hogy kölcsönvegyük Bruce Schulman egyik

kiváló 1994-ben megjelent könyvének a címét (*From Cotton Belt to Sunbelt: Federal Policy, Economic Development, and the Transformation of the South 1938–1980*) – a gyapotövezetről (Cotton Belt) a „Nap-övre” (Sunbelt).

Ugyanez a politikai logika érvényes a Dél olaj-, vegy-, és hadiparára, ill. bankszektorára, amelyek már komoly erőt képviseltek a Katznelson által vizsgált időszak végére. Nem akarták, hogy a kongresszusi képviselők kiálljanak a radikális gazdaságpolitikák mellett, de nem akarták azt sem, hogy a képviselők úgy összpontosítsanak a szegregáció fenntartására, hogy az már hátrányos az üzleti érdekeikre nézve. Függetlenül attól, hogy Woodwardnak (és Kingnek) igaza volt-e vagy sem abban, hogy a déli bourbonok tudatosan használták a rasszizmust, mint egyfajta politikai trükköt arra, hogy megkapják azt, amit gazdaságilag akartak, előállhatunk egy fordított érveléssel is. A déli üzleti élet hajlamos volt félretenni a faj kérdését, ha úgy tűnt, hogy ez a gazdasági fejlődést szolgálja, például amikor arra igyekeztek rávenni az északi vállalatokat, hogy települjenek át Délre. Továbbá a déli üzleti élet már hosszú évek óta reflexszerűen fordul a kormányzathoz segítségért anélkül, hogy bármilyen populista hajlama lenne. Azt gyakorolja, amit Katznelson „korporatizmusnak” nevez, de mint a kormányzati és az üzleti élet közötti kérdést, amelyben nem játszanak jelentős szerepet a szakszervezetek.

Ez pedig jelentős dolog. Katznelson meggyőzően érvel, amikor azt mondja, hogy az Egyesült Államok alapvető politikai rendjét átalakították a New Deal éveitől: míg a belpolitikában csak egy bizonyos pontig bővült a kormányzati szerepvállalás, addig katonai kérdésekben szinte korlátozás nélkül növekedett a kormány szerepe.

Attól kezdve, hogy 1948-ban déli demokraták egy csoportja kivált a Demokrata Pártból, majd saját pártot (States' Rights Democratic Party, „dixiekratak”) alapítva J. Strom Thurmond dél-karolinai kormányzót indította az elnökválasztásokon, a Dél kevésbé szilárdan demokratává vált. Továbbá Jimmy Carter 1976-os megválasztásától kezdve a Dél kezdte bizonyítani, hogy sikeres elnökjelölteket is ki tud állítani (nem számítom

ide Lyndon Johnson, mert ő alelnökből lett automatikusan elnök Kennedy meggyilkolása után). Ez pedig komoly eredmény volt, hisz a Jim Crow-korszak nagy részében – amikor a kongresszusi vezető pozíciók voltak a legjelentősebb tisztségek, amelyekre még a legtehetségesebb déli politikusok is vágyhattak – ezt nem sikerült elérni. Carter, Bill Clinton, Al Gore, George H. W. Bush és George W. Bush mind jelentős pártjelöltekké váltak, és bár nem mindegyikük jött ugyanabból a pártból, mindannyian többé-kevésbé mérsékelt üzletpárti politikusokként tevékenykedtek, akik érzékenyek a középosztálybeli szavazók igényeire. A nézetek ezen halmaza, amely éveken át uralta az elnöki politikát, az üzlet-orientált déli politika hagyományából alakult ki, ami legalábbis az 1880-as évekre nyúlik vissza, amikor Henry Grady, az *Atlanta Constitution* című lap újságírója elkezdte használni az „Új Dél” („The New South”) kifejezést, hogy kifejezze a reményét egy olyan előrelépés iránt, ami csökkenti a Dél függését a mezőgazdaságtól – ezt Katznelson nem említi.

Meglehet, hogy már vége azoknak az időknek, amikor a Délnek még nagy befolyása volt a nemzeti politikára. 2008-ban Hillary Clinton elvesztette az elnökválasztásokat Barack Obamával szemben, a Demokratikus Vezető Tanács (Democratic Leadership Council) – a mérsékelt-konzervatív csoport, amelynek mind Clinton, mind Gore elnöke volt – pedig kiszállt az üzletből. A demokraták megtalálták a módját annak, hogy megnyerjék az elnökválasztásokat, egy olyan módot, amely nagyrészt megkerüli a Délt (de nem Floridát), a republikánusokat pedig egy, a párton belüli libertariánus csoport uralja, amelyben nincs sok hely a feketéknek, de nem gyökerezik a hagyományos déli politikában sem.

Mindazonáltal még az Obama-adminisztrációban is egy mérsékelt, piaci-barát, szabályozásellenes, nem teljes szívvel szakszervezetszervi politika dominál. Ugyanez mondható el arról a vélekedésről, hogy a katonai és „biztonsági” ügyeket a végrehajtó hatalom titokban is tudja intézni. Ez részben déli nézetek egy régóta létező halmazának öröksége, amit nem lehet teljesen megérteni a faji vonatkozásban. Ezzel szemben az Obama-kormányzat egyik tanulsága eddig az, hogy még az a hatalmas erőfeszítés, amit az elnök nyilvánvalóan tesz azért, hogy kive-

gye a nyílt faji indítékokat a politikából – a Trayvon Martin⁶ ügyben született ítélettel kapcsolatos rövid megjegyzései következtetni engednek arra, hogy mennyire visszafogja magát – sem teremtette meg azokat az előnyöket más területeken, amelyekről a liberálisok oly sok éve álmodnak. Ezek az erőfeszítések, ahogy azt Katznelson meggyőzően kifejti, nem vezettek el ahhoz, hogy megszüntessék a New Deal örökségének nyomasztó elemeit.

(*The New York Review of Books*)

Cord Aschenbrenner

Az 1813-as lipcsei népek csatája

Andreas Plathaus: 1813. Die Völkerschlacht und das Ende der Alten Welt (Rowohlt Berlin, Berlin, 2013, 475 oldal) és Hans-Ulrich Thamer: Die Völkerschlacht bei Leipzig. Europas Kampf gegen Napoleon (C. H. Beck (Wissen), München, 2013, 126 oldal) című könyveinek bemutatása

Ha valaki ma, kétszáz évvel az események után szeretne könyvet írni a napóleoni háborúk egyik legnagyobb csatájáról, akkor nemcsak saját írói képességeiben kell bíznia, hanem abban is, hogy az olvasónak kedve lesz ahhoz, hogy egy zavaros és véres történelmi eseményről olvasson. Márpedig a lipcsei népek csatája pontosan ilyen, rendkívül véres és zavaros mézszárlás volt. A csata 1813. október 16-án kezdődött, négy napon át tartott, és ezalatt a viszonylag rövid idő alatt mintegy 90 000 katona életét követelte – és akkor még nem is beszéltünk a polgári áldozatokról, illetve a csatát követő tifuszjárvány következtében elhunytakról. Az összecsapás Bonaparte Napóleon vereségével végződött. A Napóleon által uralt Európában vívott egyetlen más csata sem követelt ilyen óriási emberáldozatot – le-

⁶ A 17 éves Trayvon Martint 2012 februárjában lőtte le George Zimmerman polgárőr a floridai Sanfordban. Zimmerman „gyanúsna találta” a fiút – aki egyébként fegyvertelen volt és nem követett el bűncselekményt –, és egy szóváltás közben mellkasba lőtte. Az önvédelemre hivatkozó Zimmermant végül felmentette a bíróság.